

L'OBRA LINGÜÍSTICA D'ILDEFONS RULLAN¹

Eloi BELLÉS
Universitat de Barcelona

INTRODUCCIÓ

Al tombant dels segles XIX i XX es desenvolupen dos projectes que marcaran, de manera irremeiable, la història de la lingüística catalana. D'una banda, a Mallorca, Antoni M. Alcover publica la *Lletra de Convit* (1901) i impulsa el *Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana (BDLC)* (1901), òrgan de propaganda i difusió de l'Obra del Diccionari, i engageja el projecte que culminà amb la publicació, entre 1926 i 1968, del *Diccionari-català-valencià-balear*. La tasca filològica d'Alcover el dugué a ser considerat «el fundador de la dialectologia catalana» per Meyer-Lübke (1925-1926: 280-281) i «fundador de la filologia catalana» pel seu deixeble, Francesc de B. Moll (2004: 505). D'altra banda, a partir de la dècada de 1890, a Catalunya, el grup de *L'Avenç* desenvolupa una intensa campanya lingüística que durà Pompeu Fabra a esdevenir el codificador de la normativa moderna del català. Alguns autors, com Julià-Muné (2019), han considerat, justament, que aquests fets donaven carta de naixement a la lingüística catalana.

Abans d'aquests grans *homenots* hi ha tot d'illustres precedents que, al llarg de la segona meitat del segle XIX, desenvolupen treballs deutors de la naixent filologia romànica. Entre aquests precedents il·lustres cal citar Manuel Milà i Fontanals, Antoni de Bofarull, Josep Balari i Jovany, Marià Aguiló o Tomàs Forteza —autor de la primera gramàtica que descriu els sistemes fonològic i morfològic del català, inspirada directament en la versió francesa de la *Grammatik der romanischen Sprachen* de Friedrich Diez (Perea 2008a). Llurs obres, juntament amb els projectes d'Alcover i de Fabra, han copat bona part dels estudis historiogràfics catalans d'aquesta època. Això no obstant, hi ha tota una nòmina d'autors que feren aportacions més modestes, i que tanmateix han quedat sovint relegats en un segon pla. És el cas, per exemple, de l'obra del prevere i lingüis-

1. La redacció d'aquest treball s'ha beneficiat d'un ajut FPU 18/00070, del Ministeri d'Universitats, i s'inscriu en el projecte de recerca «Variación y cambio lingüístico en catalán: análisis y comparación desde las perspectivas geolingüística y lexicográfica dialectal» (PGC2018-095077-B-C43). Agraïxo a Maria-Pilar Perea i a José Enrique Gargallo les observacions que han fet a les versions prèvies d'aquest treball.

ta mallorquí Ildefons Rullan, contemporani d'Antoni M. Alcover, i que ha rebut poca atenció per part de la crítica. Rullan forma part de la llarga tradició vuitcentista mallorquina en l'elaboració de materials gramaticals, que arrenca amb Antoni M. Cervera i Bru (†1838) i passa per noms tan il·lustres com els de Joan Josep Amengual (1793-1876), Pere Antoni Figuera (1772-1847), Josep Tarongí (1847-1890), o Antoni M. Alcover (1862-1932) (Colón / Soberanas 1991: 174-185).

Partint d'aquesta premissa, l'objectiu d'aquest estudi és descriure'n l'obra lingüística i ponderar-ne les aportacions tant lingüístiques com ideològiques. L'article es divideix en cinc parts. A banda d'aquesta introducció, al primer punt es presenta un esbós biogràfic del personatge; al segon, es descriuen les obres lingüístiques de Rullan i s'analitzen les dues més rellevants; al tercer, s'estudien els aspectes ideològics de l'obra de Rullan; i, al quart, es presenten les conclusions.

1. APUNTS BIOGRÀFICS

Sobre Ildefons Rullan s'ha escrit ben poc. Ja entre els seus contemporanis tingué poc ressò. Tot i que Alcover coneixia les obres de Rullan (veg. Perea 2008b: caps 004_documento 105), al *Petret* (1915) només hi cita els *Apuntes* i no apareix esmentat al pròleg del mateix Alcover a la *Gramática* de Forteza (2008: 96-117). Segurament a partir del *Petret* alcoverià, els *Apuntes* apareixen referenciats a la *Bibliografía* de Griera (1947: 29). En aquesta mateixa obra, també hi apareix l'edició catalana de 1926 de la *Colecció políglota de refranys* (Griera 1947: 78).

Coetàniament, i pel que fa a la tasca lingüística, les seves obres apareixen referenciades al repertori de Marcet / Solà (1998), i molt escadusserament, al manual de Rico / Solà (1995: 140, 147) i a la síntesi de Rafanell / Solà (2003: 262). És conegut, sobretot, per la traducció mallorquina del *Quixot* (Felanitx: 1905 i 1906, reeditada a Rullan 2005). Pel seu interès lingüístic, un fragment de l'obra ha estat inclòs i comentat a la *Scripta mallorquina*, a propòsit del qual s'hi incorporen alguns apunts biogràfics (Massip / Veny 2013: 925-929). Per l'interès traductològic del seu *Quixot*, també Riera / Cotoner (2005) i Baccardí / Estany (2006: 139-148) s'han ocupat, poc o molt, del personatge. Amb alguna o altra aportació singular, les tres obres glosen la informació que es pot trobar en l'únic treball pròpiament biogràfic que existeix de Rullan, l'opuscle de Pons (1969). Prèviament s'havia ocupat de la vida de Rullan, molt sumàriament, Bordoy (1954).² En aquest apartat s'apunta un esbós biogràfic a partir del contingut d'aquestes obres.

2. L'autor va signar tota l'obra coneguda com a *Ildefonso Rullan*, i, de fet, no li devia agradar gaire la forma catalana del seu nom, a jutjar per la carta que envia el 30 de maig de 1902 a Antoni M. Alcover, en la qual firma com a «Ildefons-o» i afegeix, en postdata: «Ara es moda di "Ildefons", pero que vols que't diga, no mi se acostumar» (Perea 2008b: caps 004_documento 105). L'edició catalana de la *Colecció políglota de refranys*, pòstuma (1926), apareix signada com a *Ildefons Rullan*. Els estudis posteriors han vacil·lat entre mantenir-se fidels als usos de l'autor (Bordoy 1954, Pons 1969, Marcet /

Ildefons Rullan nasqué a Palma l'abril de 1856, i després de cursar els estudis primaris, obtingué el títol de batxiller el 1873. El 1874 entrà a estudiar al Seminari Conciliar de Sant Pere, on rebé el presbiterat el maig de 1880. La tardor d'aquell mateix any va començar a estudiar Filosofia i Lletres a la Universitat de Barcelona. Durant els anys d'universitat hi ha dos aspectes que són importants de remarcar. En primer lloc, la felicitat coincidència del jove Rullan amb Josep Balari a les aules de grec. Com recorda Pons (1969: 14), és gràcies a l'interès de Balari per la filologia que Rullan aprengué els mètodes de la nova ciència lingüística. I no només això, sinó que per via de l'hellenista el mallorquí s'inicià en la lectura dels clàssics de la lingüística. En segon lloc, cal destacar la col·laboració prou regular que mantingué Rullan amb Mallorca i, molt especialment, amb el món cultural de Palma, fet que es palesà en els treballs apareguts amb el pseudònim *Un estudiant doblegat* al setmanari *L'Ignorancia*. Precisament aquest setmanari, pels volts de 1881, convocà un premi a la millor *Mostra de diccionari mallorquí*. Aquest concurs convidava a «presentá ben espinzellades tres paraules, vèus ò termes de ses més notables en sa nòstra llengua, y es verbs fér, dur y anar, junt amb tots es modismes en qu'hey sónan» (*apud* Perea 2001: 15). El primer premi —mitja unça d'or en peça— el guanyà Antoni M. Alcover (editat a Alcover 2001), i Rullan, que s'hi havia presentat amb el mateix pseudònim *Un estudiant doblegat*, va rebre un segon premi,³ mereixedor d'«una dobleta de quatre i que Déu li augment» (Pons 1969: 16). Fins ara no s'ha trobat aquesta *Mostra* incipient de l'interès de Rullan per la lingüística.⁴ És remarcable que la primera obra pròpiament lingüística d'un joveníssim Antoni M. Alcover coincideixi amb la primera obra de Rullan, pocs anys més gran.

Acabats els estudis universitaris, Rullan tornà a Palma, on col·laborà amb la Societat Arqueològica Luliana i la revista *Museo Balear*, a la qual publicarà les dues primeres obres de què es té constància: l'*Ensayo filológico. Método científico aplicado a la lengua mallorquina* el 1884 i la *Colección políglota de refranes* el 1885.

Entre 1885 i 1897 Rullan fou capellà castrense, i estigué destinat primerament a Mèlilla i, més tard, a Castelló. Durant aquesta etapa abandonà l'activitat cultural i lingüística, que reprengué el 1899; fora ja de l'exèrcit, i establert a Barcelona, començà a publicar com a suplement a la revista *Mallorca*, de Palma, uns incomplets *Apuntes para un vocabulario etimológico mallorquín*, que aparegueren fins al 1902, coincidint amb el darrer número de la revista.

Solà 1998, Riera / Cotoner 2005) o bé normativitzar-ne la grafia (Massot 1985, Rico / Solà 1995, Bacardí / Estany 2006, Massip / Veny 2013, Bellés 2017). En aquest article se segueix aquesta darrera opció i es normativitza el nom i el llinatge de l'autor.

3. Veg. Massot (1985: 76, n. 28). Bacardí / Estany (2006: 139) afirmen erròniament que guanyà *ad aequo* amb Alcover el primer premi. Riera / Cotoner (2005: XVI) el consideren guanyador solitari del premi.

4. La senyora Rosa de Aguilar, de l'Arxiu Diocesà de Mallorca, va facilitar molt amablement tota la informació documental sobre Rullan que hi quedà dipositada el 1911 després de la seva mort. Tanmateix, no s'hi conserva ni correspondència ni els esborranys o manuscrits de les obres lingüístiques. Desconec, a dia d'avui, si hi ha materials de Rullan inèdits en algun altre arxiu i si, hipotèticament, es podria conservar aquesta *Mostra de diccionari mallorquí*.

El 1903 signà amb Antoni M. Peña una curiosa *Filología de calendario*, obra que combina la filologia i l'etimologia amb la paremiologia i la cultura popular seguint el cicle de l'any. Finalment, entre 1905 i 1906 publicà els dos volums del *Quixot* en traducció mallorquina. Morí a la seva ciutat natal el 1911.

2. DESCRIPCIÓ I ANÀLISI DE LES OBRES LINGÜÍSTIQUES⁵

Ruñan és autor de cinc obres conegudes. D'aquestes, dues són de tema lingüístic: l'*Ensayo* i els *Apuntes*; una és de tema paremiològic: la *Colección*; la *Filología* és, com es veurà, una obra híbrida i, a l'últim, resta enumerar la traducció del *Quixot*. En aquest treball només es tenen en compte les obres lingüístiques, i per tant no s'estudien ni la *Colección* ni la traducció del *Quixot*.⁶

2.1. L'ENSAYO FILOLÓGICO APLICADO A LA LENGUA MALLORQUINA (1884)

L'obra es presenta a partir de dos eixos principals. En primer lloc, es vol donar a conèixer la novetat que suposa la filologia com a disciplina científica. En segon lloc, Ruñan posa en relleu la fonologia com a mètode prioritari per desenvolupar els objectius de la filologia. Per exemplificar-ho, Ruñan enumera algunes regles fonològiques aplicades al mallorquí i descriu algunes regles de formació i derivació morfològica.

La primera part presenta la protohistòria i la història de la filologia, fent una atenció especial en els èxits de la gramàtica comparada i, més concretament, de Franz Bopp; finalment, estableix la divisió en llengües de la Romània. Ruñan hi enumera el portuguès, el castellà, el català-mallorquí, el francès, l'italià i el retoromànic (però, malauradament, s'oblida de mencionar l'occità, el francoprovençal i el romanès), i identifica la que ha de ser la «piedra de toque» (*Ensayo*, 466) de l'etimologia, que per a ell és la fonologia.

La segona part se centra en aquesta «piedra de toque»: com que adverteix que la confecció d'un tractat complet de fonologia és impossible ateses les limitacions temporals, proposa de cenyir-se «a señalar algunas leyes de las más generales» (*Ensayo*, 499). Al final hi ha una part dedicada «al estudio de los vocablos» (*Ensayo*, 601). En aquesta, més morfològica que no pas fonètica, parteix de la idea d'unes arrels fixes, amb un significat intrínsec, i tot d'afixos que les derivarien en mots amb significats nous. S'il·lustra amb abundància d'exemples ordenats per arrel. Aquest sistema d'exposició és el mètode que s'utilitzarà, també, en els *Apuntes*.

5. Totes les obres de Ruñan se citen de manera abreujada, veg. § 6.

6. La traducció del *Quixot* ha estat estudiada ja per Cotoner (2005), Riera / Cotoner (2005) i per Bacardí / Estany (2006), ultra l'estudi de Bordoy (1954).

2.1.1. Anàlisi lingüística de l'Ensayo

El pilar fonamental de l'*Ensayo*, com s'ha dit, és l'estudi de l'evolució dels sons consonàntics i vocàlics, que és el que s'analitza en aquest epígraf. Rullan se centra en el mallorquí, però fa referència també a altres llengües o varietats romàniques.

Pel que fa a les consonants oclusives (*Ensayo*, 499-500), Rullan descriu els processos de sonorització de les sordes intervocàliques. També dona compte del canvi de /b/ en /v/ intervocàlica. En aquests dos processos Rullan no enumera cap llei ni cap context de canvi, sinó que es limita a constatar-lo i documentar-lo amb exemples. Finalment, intenta descriure la vocalització de -D- > [w], de la qual, si bé observa correctament una part del fenomen, erra en la formulació de la llei. Segons Rullan (*Ensayo*, 500), el canvi «se nota en el infinitivo de muchos verbos, cuando va seguida de e», i ho exemplifica amb verbs com CADERE > *caurer*, SEDERE > *seurer*, etc. De fet, aquesta -D- intervocàlica tingué tres evolucions en català: desaparegué en posició pretònica (SUDARE > *suar*), es canvià en /z/ en posició posttònica (INCUDINE > *enclusa*) i, finalment, es canvià en /w/ a final de mot (PEDEM > PED > *peu*) o bé a final de síl·laba (CADERE > CAD.RE > *caure*) (veg. Gulsoy 1993: 140-141). Aquest darrer cas és l'únic que detecta i descriu el prevere mallorquí.

A continuació Rullan tracta les consonants líquides (*Ensayo*, 501-502). Hi observa, d'entrada, que «es muy común, el cambiar una por otra indistintamente [...] en las lenguas neo-latinas» (*Ensayo*, 501), com és àmpliament conegut. Rullan fa notar que aquests canvis a vegades ja es donaven en llatí però que, d'altres, es donen només en un romanç peculiar.

Seguidament s'exposen alguns exemples tant de mots canviats en llatí com de mots canviats en català, castellà i portuguès. En la descripció de la llengua catalana Rullan no parteix del llatí —com ha fet amb el castellà i el portuguès— sinó que parteix de del castellà per explicar les formes catalanes. Així, trobem que explica canvis de [r] (castellana) a [l], tals com *rigulós* (< *riguroso*), *plegamí* (< *pergamino*), etc. En aquests canvis hi inclou, també, processos d'assimilació de dues consonants en contacte com, per exemple, *bul-la* per *burla* o *bol-la* per *borla*.

En darrer terme es tracta la palatalització de L- llatina. Per a Rullan (*Ensayo*, 502), «[d]urante mucho tiempo se conservó sencilla, y tal quedó en castellano». Tanmateix, també segons el mallorquí, «con el tiempo se duplicó y así la tenemos en mallorquín hoy día». És evident, en aquest cas, que la confusió entre so i grafia —i el manteniment de la l- simple a la *scripta* catalana durant molt de temps— fa errar en la cronologia del canvi, atès que, com va demostrar Joan Coromines (1976-1977: I, 51-85), el canvi s'esdevingué segurament en època preliterària.

Es dedica un espai a descriure la palatalització de grups consonàntics (*Ensayo*, 502-504). S'ocupa de la palatalització de -LL- llatina, i proposa que es passés per un estadi anterior [j] o, en els seus mots, «[l]a LL latina, antiguamente se suavizaba cambiando una l en y pero se reforzó posteriormente» (*Ensayo*, 502) bo i basant-se en grafies arcaïques, com *apeylar* (< APELLARE, avui *apellar*); *eyls* (< ILLOS, avui *ells*), etc.

Seguidament s'estudien els grups -LY- i les terminacions -CULUS, -CULA, -CULUM (que donen el grup secundari -C'L-), i de les quals sàviament Rullan afirma que donaren [x] en castellà i [ʎ] en català. També observa que «[la [ʎ]] desaparece de cada día para dar lugar á

una *Y*» (*Ensayo*, 503), invertint les etapes del procés de iodització (veg. Moll 2006: 130-131). També descriu amb encert la palatalització nasal [ɲ] dels grups -NG-, -GN-, -NN-. Tots els exemples que aporta són pertinents: FILIUS > *fill* > *fiy*; APICULA > *abella* > *abeya*; PLANGERE > *plànyer* (escrit *plañer*), AGNELLUS > *anyell* (escrit *añell*), CANNA > *canya* (escrit *caña*).

L'últim grup consonàntic de què Rullán s'ocupa és el grup -DY-, que dona com a resultat una africada, i que Rullán assimila a la grafia *TJ* (*Ensayo*, 503: *metje*, *ratjada*. *jutjar*, *mijta*).

Els canvis en el vocalisme (*Ensayo*, 504-505) són la part menys reeixida de totes les observacions fonètiques. En primer lloc Rullán observa «que la *I* se cambia en *E*» (*Ensayo*, 504) sense indicar que s'ha de tractar de *i* i que el resultat poden ser tres timbres vocàlics diferents —[e], [ɛ] o [ɛ̃]— en funció del parlar.⁷ Seguidament observa l'obertura «de *U* en *O*» (*Ensayo*, 504). Es tracta, novament, de l'obertura no pas de totes les *uu*, sinó únicament de les *ū* llatines (veg. Moll 2006: 87-91). De nou, el pes de la grafia és determinant per a la descripció lingüística.

Finalment, s'enumeren dues *lleis* d'abast panromànic. La primera és la palatalització de -NN- llatina, que dona [ɲ] en algunes llengües romàniques, a diferència de -NY- i -GN-, aspecte que Rullán desenvolupa a partir de les grafies: «se convirtieron en *ñ* en castellano y mallorquín; en *nh* en portugués; en *gn* en italiano y francés» (*Ensayo*, 508). De fet, en gallec i portuguès se simplifica en -n-, així com en francès (amb la grafia de -nn-); en italià es conserva la pronúncia geminada: llat. ANNU > gall. i port. *ano*; it. *anno*; llat. ANNATA > fr. *année*.

La segona *lei* romànica que descriu és el canvi del grup PL- llatí en algunes llengües romàniques. Rullán té en compte el castellà, el portuguès, l'italià, el francès i el mallorquí, i observa que, concretament, palatalitza en les tres primeres llengües que considera; no així ni en francès ni en català. Ho exemplifica amb els verbs derivats de PLORARE i PLAGARE (*Ensayo*, 507).

2.2. ELS APUNTES PARA UN VOCABULARIO ETIMOLÓGICO MALLORQUÍN (1899-1902)

Els *Apuntes* són una obreta lingüística de caràcter eminentment lexicogràfic, força breu (142 pàgines), publicada com a separata de la revista *Mallorca* al llarg de tres anys, des de 1899 fins a la clausura de la revista, l'any 1902. L'obra s'ocupa només de la lletra *A*, i tot i que la tanquen unes conclusions, és fàcil pensar que va restar inacabada o almenys que Rullán la preveia més extensa: el març de 1899, abans de començar-ne la publicació, va aparèixer a la mateixa *Mallorca*⁸ una mostra de com serien els *Apuntes*, i

7. El primer a descriure el canvi de les *i* i les *e* en català fou el noruec Knud Brekke el 1888, tot i que tradicionalment s'hagi atribuït el mèrit a Pompeu Fabra (que sí que oferí, tanmateix, la primera descripció exhaustiva que tingué en compte, també, els contextos particulars; Bellés 2020: 50-51). Vegeu-ne una síntesi excel·lent a Moll (2006: 74-80).

8. *Mallorca*, núm. XII, 25 de febrer de 1899 i XIV, 15 de març de 1899. El primer lliurament duia una nota al peu que informava: «Si place á nuestros lectores la presente muestra de lo que nuestro distinguido colaborador llama *simple ensayo*, daremos más adelante, en paginación separada y por entero, el notable trabajo del sr. Rullán encabezado con el título de este artículo».

s'exemplificava amb l'entrada *casa*. És lògic creure que la fi de *Mallorca* estroncà la publicació dels *Apuntes*.

Pel que fa al contingut, cal destacar dos grans blocs: la primera part de l'obra és un pròleg molt extens, d'una cinquantena de pàgines, curull d'informacions de tipus històric i ideològic (cf. § 3) La segona part dels *Apuntes*, que és la secció lexicogràfica pròpiament dita, és una barreja de diccionari etimològic i d'apunts culturals, històrics i lingüístics. Reprèn l'estructura que havia proposat al final de l'*Ensayo*, però en lloc d'analitzar afixos aquí el que estudia són les arrels. Finalment, hi ha unes breus conclusions que contenen, al seu torn, consideracions sobre com hauria de ser el diccionari perfecte (veg. Bellés 2017).

En aquesta obra, de manera extraordinària, Rullan dona informació sobre les fonts que fa servir, la qual cosa generalment consisteix únicament a indicar si els mots que estudia es troben també en altres obres lexicogràfiques, especialment els diccionaris de Pere Labèrnia i de Joan Josep Amengual. L'ordenació alfabètica no és per lema sinó per arrel, i dins de cada arrel inclou els derivats i, també, alguns conceptes afins semànticament.

Els *Apuntes* són l'obra aparentment més ambiciosa de Rullan. Com han apuntat Marçet / Solà (1998: II, 1790), es tracta més aviat d'una obra miscel·lània que no pas lingüística. De fet, el seu interès rau més en els paratextos que no pas en la descripció lingüística. Això no obstant, val la pena de tenir en compte algunes de les seves aportacions.

2.2.1. Anàlisi lingüística dels *Apuntes*

2.2.1.1. Propostes etimològiques

El contingut etimològic és, *a priori*, la part central de l'obra. Però sovint s'hi confon història amb etimologia, com succeeix, per exemple, en la dissertació sobre l'origen de la lletra *a*, de l'alfa grega i l'àlef hebrea.

Una de les arrels a què dedica més atenció és *abat*. D'aquest mot, Rullan en dona la correspondència en català, castellà, hebreu, siríac, grec i llatí, i n'explica el sentit originari de 'pare' o 'cap de família'. Aporta documentació abundant en castellà antic, però el més interessant és l'estudi que fa (*Apuntes*, 69-71) del canvi semàntic d'*abad* del significat de 'clergue' a 'dirigent d'un monestir' als segles xv i xvi.

D'*abat* en deriva *abadejo*, nom sota el qual «suelen incluir los diccionarios tres especies zoológicas» (*Apuntes*, 79): un tipus d'au, un escarabat i un peix. Però, obviant aquestes accepcions, se centra a explicar l'etimologia d'*abadejo* per *bacalao*, 'bacallà'. D'entrada, estableix que l'etimologia d'*abadejo* no cal cercar-la en l'escocès *bodach* —proposta que sens dubte pren del *Diccionario Enciclopédico Hispano-Americano*—⁹ sinó que és ben castellana en tant que ho és el sufix *-ejo* (veg. Colón 2014: 21-22).

9. s. v. «ABADEJO (del escocès *bodoch*): s. m. Pez correspondiente al orden de los malacopterigios, familia de los gádidos, denominado por Linneo *Gadus Morrhuu*». El *Diccionario Enciclopédico Hispano-Americano* de Montaner i Simón, editat a Barcelona a finals del segle XIX, fou una de les principals obres enciclopèdiques del moment.

Finalment, Rul·lan dedica una trentena llarga de pàgines —d’una obra que no sobrepassa el centenar curt— a una pseudoarrel AC, de la qual derivarien tot de paraules relacionades, molt secundàriament, amb una vaga idea de tall, punta, etc., i, encara de manera més secundària, amb una certa semblança formal. És, sens dubte, un dels punts més foscos de l’obra de Rul·lan. Obre la suposada entrada lèxica amb aquesta definició:

AC.— Raíz de origen griego, cuya significación general es la de punta, extremidad, filo, etc. Pasó a las lenguas neo-latinas, ya con la misma forma, ya cambiando *c* en *g*, AG, dando origen a muchas palabras que contienen la idea primitiva más ó menos modificada (*Apuntes*, 83).

A continuació, hi desenvolupa tot de *lemes* que, sempre segons la seva interpretació, es derivarien d’aquesta arrel d’origen desconegut. Actua com una mena de calaix de sastre en què hi caben tot de *lemes* amb una certa semblança formal i una molt lleugera afinitat semàntica —tant en català com en castellà. Hi caben mots com *acassia*, *acanto*, *acantilado*, *acer*, *agut*, *agudo*, *aguar*, *agudesa*, *puntagut*, *agulla* (i *gua* i *aguja*), *guyam*, *aguyer*, *agujero*, *acicate*, *ácit*, *agre*, *acèrrim*, *vinagre*, *serva* (i *servera*), *aczabara* (‘atza-vara’), *àguila*, *acròstich*, *acròbata*, *oxit* (i *óxido*), *oxígeno*, *oxitono*, *océano*; dels quals a més a més dona multitud de derivats per a cada un i en desenvolupa aspectes antropològics i gairebé etnogràfics: explica els usos que tenen els objectes (per exemple, els diferents tipus d’agulles), les tradicions associades a cada terme (com ara, l’heràldica de les àguiles), els topònims associats, etc. En general, tanmateix, els aspectes lingüístics i etimològics els desenvolupa molt vagament i imprecisa.

2.2.1.2. Altres informacions lingüístiques

Tot i que els *Apuntes* són una obra volgudament etimològica, s’hi troben també altres informacions lingüístiques de naturalesa diversa que, sovint, tenen més interès que l’etimologia *per se*.

En primer lloc, és interessant veure les diferències que Rul·lan considera més rellevants entre el mallorquí i el català (*Apuntes*, 11-12) i, de l’altra, les diferències que ressalta entre la llengua catalana i la castellana (*Apuntes*, 19-20).

De les diferències entre català i mallorquí, Rul·lan en destaca (*Apuntes*, 11-12):

a) Les diferències de lèxic, que bàsicament són per la conservació d’arcaïsmes en mallorquí o, més pròpiament, per la introducció d’innovacions en català. Cita com a exemples els mots mallorquins *capell*, *tròna*, *morros*, *la Sèu*, *vèntre o ventrey*, *fadri*, *fadrina*, que, a Catalunya, haurien estat substituïts per *sombbrero* o *barret*, *pulpit*, *llabis* o *llavis*, *la Catedral*, *l’estómach*, *noy*, *noya*.

b) La introducció de la *-o* desinencial en la primera persona del present d’indicatiu en català continental, i que per a Rul·lan és un castellanisme.

c) La substitució en català de l’article *lo* per *el*; i la preferència del mallorquí per l’article *es*, en convivència amb una forma o altra del dit literari. Adverteix, i això és molt interessant, que l’article dit salat «muchos tienen *equivocadamente* por de pura raza mallorquina» (cursiva afegida).

En les diferències entre català i castellà es remarca (*Apuntes*, 19-20):

- a) L'ús, en català, de tres tipus de *ee* i de dos tipus de *oo* enfront del castellà, que només té un timbre per a cada vocal mitjana.
- b) La supressió, en català, de les vocals finals (sovint *-o*) dels substantius i adjectius masculins.
- c) La manca de sonorització —segons Rullan, «el cambio de *d* por *t*»— d'algunes dentals en mots cultes, com *caridad* vs. *caritat*.
- d) La tendència betacista del castellà i la no africació de la *ch*- castellana per part dels mallorquins.
- e) La presència d'una *-t* epentètica als mots catalans acabats en *-or*, com *señort*, *favórt*, *fabórt*.

2.3. LA FILOLOGÍA DE CALENDARIO (1903)

Aquesta és una obra singular dins de la producció de Rullan, ja que és escrita conjuntament amb l'arxiver mallorquí Antoni M. Peña. Es va publicar al llarg del 1903 com a suplement d'*El Felaginese*. No es tracta d'una obra estrictament lingüística, malgrat que el títol, *Filología*, així podria indicar-ho, sinó que és un recull miscel·lani de dades diverses, des d'explicacions etimològiques fins a parèmies, cançons, refranys i dades meteorològiques relacionades amb les parts del calendari.

L'obra es divideix en tres grans blocs. En primer lloc, hi ha els epígrafs corresponents a les fases *naturals* del calendari, els elements cíclics més bàsics: *calendari*, *almanac*, *any*, *mes*, *dia*, *setmana*, *hora*. En segon lloc, hi ha els epígrafs que es corresponen al cicle de l'any i als elements que els marquen: *sol*, *lluna*, *estacions*, *primavera*, *estiu*, *tardor*, *hivern*. Finalment, hi ha epígrafs dedicats a les festes religioses mòbils: *septuagèsima*, *dijous gras*, *carnestoltes*, *Quaresma*, *Setmana Santa*, *Diumenge de Rams*, *Dijous Sant*, *Pasqua*, *rogacions*, *l'Ascensió*, *diumenge després de l'Ascensió*, *Corpus* i *Advent*.

L'estructura de cada entrada és semblant. Primerament, s'hi dona la correspondència del mot en la majoria de llengües romàniques, en anglès i en llatí; però no totes les llengües figuren a cada entrada. A continuació, s'explica la història lingüística del mot, és a dir, l'etimologia, amb la història social i religiosa que l'acompanya. A partir d'aquí, amb major o menor extensió en funció dels epígrafs, s'enumeren refranys, cançons, endevinalles, dites, etc., també en més d'una llengua, i sovint en unes quantes. En alguns casos l'obra és interessant perquè demostra que Rullan coneixia, més o menys, les obres de referència de la romanística, com pot veure's per exemple en les citacions que extreu de la *Revue de Linguistique Romane*.

Atès que l'interès d'aquesta obra és eminentment paremiològic i cultural, no se'n fa l'anàlisi lingüística. Només és rellevant d'indicar que en molts dels mots es proposen etimologies gregues o indoeuropees poc versemblants. Però la dèria de cercar ètims grecs a mots llatins no és exclusiva de Rullan: Tomàs Forteza, un dels mentors d'Alcover —i potser també de Rullan a l'entorn de *L'Ignorancia* de Palma— incorre sovint també en aquest error a la seva gramàtica (Perea 2008a: 28-29).

3. ASPECTES IDEOLÒGICS

Els aspectes ideològics de l'obra de Rullan són, probablement, més interessants que els aspectes estrictament lingüístics, atès que, mentre que aquests han estat superats sobradament, aquells tenen encara interès per a l'estudi de la història social de la llengua i per a la historiografia lingüística del període. En parlar d'aspectes ideològics es fa referència als sistemes d'idees que articulen un discurs concret sobre la llengua (o les llengües) i que són fruit del context social, polític i cultural de l'autor (Del Valle 2007; Lledó-Guillem 2018; Woolard 2012, 2016).

Concretament, en aquest apartat es descriuen la justificació de l'ús del castellà, l'opinió que tenia sobre la filologia i la lingüística com a disciplines i a les explicacions que dona tant a l'origen del català com a la defensa de la unitat de la llengua. També es fa una aproximació al seu sistema ortogràfic. Les informacions s'han extret dels paratextos i els pròlegs de les dues obres lingüístiques, això és, de l'*Ensayo* i dels *Apuntes*, i també dels paratextos i les entrades que conformen la *Filología de calendario*. Excepcionalment, s'han tingut en compte també les indicacions ortogràfiques que apareixen al pròleg del *Quixot*.

3.1. JUSTIFICACIÓ DE L'ÚS DEL CASTELLÀ

Si s'exceptua el pròleg al *Quixot* —que, fet i fet, no és pas una obra original— tota la producció d'Ildefons Rullan és en castellà. A aquesta tria només s'hi refereix explícitament en els *Apuntes*, en què, després d'una breu *captatio benevolentiae*, exposa els tres motius que, segons ell, l'han decantat per fer servir el castellà: per no incórrer en contradiccions, perquè el català no disposa d'acadèmia —ni, per tant, de gramàtica i diccionari *normatius*— i perquè el castellà és la llengua didàctica per excel·lència a l'Espanya vuitcentista:

Y es para mí la de mayor peso la originada por el temor de incurrir en muchas contradicciones si escribo en mallorquín. Porque no teniendo las lenguas de origen catalán una Academia que imponga su autoridad, y careciendo de una Gramática que exponga reglas bien fundamentadas, cada catalán ó mallorquín, al escribir en su propio idioma, se atiene á un criterio casi nunca fijo, ó sigue el que se ha forjado y que es á veces algo atrevido.

[...]

Á muchos de mis paisanos que escribieron en el popular seminario *L'Ignorancia*,^[10] les sucedió, sin duda, quedar más de una vez con la pluma en alto, dudando en la elección de ciertas letras, y rechazar las aceptadas para tomarlas de nuevo; lo cual no tenía nada de extraño, pues todos sabemos que nuestra lengua escrita había caído en tal desuso que muchos se veían en apuros para leerla, al paso que leían con facilidad la castellana.

10. Rullan, tot i que ací ho ocultí, hi participà sota el pseudònim *Un estudiant doblegat*, almenys als números 86 (5.II.1881), 89 (23.II.1881), 104 (11.VI.1881), 185 (23.XII.1882) i 230 (3.XI.1883); veg. Pons (1969: 15).

Otra razón he tenido en cuenta para escribir estos Apuntes en castellano, y es la de que en dicho idioma tenemos casi todas las obras didácticas en España; lo cual es ventajoso para todos sus habitantes, pues contado será el que, habiendo recibido alguna instrucción, no entienda poco ó mucho la lengua oficial. Ésta es la castellana, tratada por algunas provincias tal vez con excesiva predilección (las de Valencia), y por otras, fuerza es confesarlo, con injusto desvío (las de Cataluña).

(*Apuntes*, 8-10).

Es tracta, en el fons, d'una justificació de la vella diglòssia que considerava el català una llengua apta per a alguns usos —la literatura, algun tipus de teatre, la poesia, etc.—, i no pas per a d'altres —la ciència, l'educació, la tecnologia, el progrés (Ferrando / Nicolás 2005: 335-339; veg. també Marfany 2001 i Marfany 2008: 203-291), justificada en els *Apuntes* per l'absència de fixació en català.¹¹ I si bé al Principat el Modernisme va superar els postulats renaixentistes i a finals del XIX es van començar de veure treballs lingüístics escrits en català, cal tenir en compte que a Mallorca la gran majoria de les obres lingüístiques fins a l'aparició del *Bolletí del Diccionari de la Llengua catalana* d'Alcover van continuar essent en castellà.

La manca d'acadèmia de què es queixava Rullan explica la necessitat, en la majoria de les obres de l'autor, de donar patrons ortogràfics als pròlegs —fet habitual en la majoria d'obres lingüístiques catalanes del vuit-cents. I de fet en cap cas no aporta una proposta seriosa d'ortografia que pogués ser comuna, sinó més aviat lamenta el buit ortogràfic, i proposa unes normes *operatives* però provisionals, que li siguin adients per a la seva tasca. És interessant remarcar la similitud amb el discurs d'Antoni M. Alcover, qui, a la primera edició del *Diccionari català-valencià-balear* (1930), ja trencades les relacions amb l'Institut, cerca «el [sistema] més pràctic dins els límits de l'etimologia» (Alcover / Moll 1930: XXX) perquè, com havia exposat moltes vegades al *Bolletí del Diccionari de la llengua catalana* (Perea 2002: 298, esp. n. 5), l'ortografia no és un assumpte que afecti la tasca filològica d'Alcover, o, en tot cas, que en modifiqui substancialment el resultat.

Es pot afirmar, en darrer lloc, que les reflexions ortogràfiques de Rullan —d'un altíssim interès per a la història de la llengua i l'ortografia catalanes des de la visió actual— són, en origen, un aspecte tangencial de l'obra del mallorquí i no pas, com es podria pensar, un aspecte vertebrador de la seva tasca filològica i lingüística. Convé, doncs, de tenir-ho present per jutjar les seves propostes ortogràfiques dins del marc en què foren concebudes.

3.2. EL PAPER DE LA LINGÜÍSTICA

És sobretot en l'*Ensayo* i en els *Apuntes* en què hi ha al·legats a favor de la lingüística, la filologia i l'etimologia. A les primeres obres de Rullan es defensa la naturalesa independent de ciència que pren la lingüística del segle XIX, desvinculant-la únicament de la

11. Però cal notar que aquesta *absència* no fou cap impediment ni per a la traducció del *Quixot* ni per a una part de la seva correspondència privada, en català (cf. Perea 2008b).

voluntat d'aprendre llengües com a objectes pràctics. Tant a l'*Ensayo* (415) com als *Apuntes* (9-10), hi defensa el nou enfocament científic de la filologia moderna. Aquest nou mètode d'estudi del llenguatge és, com s'ha vist, l'eix central de l'obra lingüística del mallorquí. En l'*Ensayo* hi ha una apologia de l'avenç de la filologia i de la importància del mètode científic:

Nuestro siglo ha derribado el muro que guardaba encerradas las lenguas y separadas unas de otras y todas ocupan hoy su lugar en la historia; nuestro siglo las ha vengado del olvido en que las tuvieron los pasados; y hoy los idiomas que la delicada Grecia y la orgullosa Roma tildaron de bárbaros pueden levantarse diciendo: éramos hermanos y teníamos los mismos derechos.

No es el objeto de este trabajo tratar de la ciencia que con los nombres de Investigación lingüística, Etimología científica, Lingüística racional, Ciencia del lenguaje, etc., reuniendo poco á poco las lenguas que vivían aisladas é independientes, las reúne en familias y se propone ayudada de la filosofía llegar al conocimiento de las leyes que puedan haber motivado y dado forma al pensamiento humano, *esto es lo más trascendental de la ciencia del lenguaje; sólo se trata de hacer notar la importancia del método científico para estudiar las lenguas y llegar á conocerlas perfectamente.* (*Ensayo*, 416-417, cursiva afegida).

Un mètode científic, és clar, que ha de servir, en darrer terme, per conèixer l'etimologia dels mots i, fins i tot, reconstruir la llengua mare, l'indoeuropeu (Adiego 2007). Aquest mètode ha de partir de la fonologia i ha de ser útil per establir «leyes fijas y constantes y uniformes» que, en sabent-les a fons, havien de dur a «poder fijar la verdadera etimologia de las palabras» (*Ensayo*, 466).

A partir de la fonologia, cal aplicar el mètode comparatiu a l'estudi del lèxic si es vol que els vocabularis «sean verdaderamente etimológicos» (*Apuntes*, 45), ja que per establir l'etimologia s'ha de fer a partir de la fonologia, les lleis de la qual «forjan un sistema que se extiende á todas las lenguas neo-latinas y cuyas modificaciones se enlazan y completan mutuamente» (*Apuntes*, 45).

I enumerava, a l'*Ensayo*, tres beneficis que aporta l'aplicació del mètode científic comparatista a les llengües i l'establiment de lleis fonètiques.

El primer benefici és que amb les lleis «tenemos un medio bastante seguro para fijar la etimología de muchas palabras» (*Ensayo*, 506). Com a derivat d'aquest, el segon és que «conociendo las leyes fónicas podrían establecerse reglas fijas de ortografía» (*Ensayo*, 507). I, el tercer, que conèixer a fons l'etimologia dels mots serveix per emprar-los amb propietat en el seu sentit recte. Abans havia advertit de la possibilitat que el català no seguís les lleis fonètiques de l'idioma a causa de la pressió de llengües veïnes —del castellà, però sobretot del francès—, i per tant no es pogués beneficiar dels avantatges que s'acaben d'enumerar. (*Ensayo*, 505-506).

3.3. ORIGEN DEL CATALÀ I UNITAT DE LA LLENGUA

Malgrat que, en les obres, Rullan sempre es refereix a la llengua com a *mallorquina*, i que fins i tot algunes vegades —com per exemple en el pròleg dels *Apuntes*— s'enu-

merin diferències entre el català i el mallorquí, no hi ha en cap cas secessionisme lingüístic (Massot 1985: 76). Rullan, de fet, té molt clara la unitat de la llengua, i, tot i que reconeix que entre català i mallorquí hi ha peculiaritats i diferències, accepta que no són prou importants per parlar de llengües diferents.

A l'*Ensayo* ja evidencià que la llengua que estudiava era una filla del llatí duta a Mallorca pels repobladors catalans: «siendo nuestra lengua Mallorquina la Catalana importada en los tiempos de la conquista y por tanto derivada de la Latina» (*Ensayo*, 465). I ho corroborà, magistralment, en els *Apuntes*, on repetí l'argument i l'amplificà amb un segon paràgraf que desacredita qualsevol intent de situar Rullan en posicions contràries a la unitat de la llengua:¹²

No es, pues, del todo exacto el llamar á la lengua mallorquina hija de la catalana, á no ser que admitamos el símil de generación *excisípara* aplicable á esta filiación; ni tampoco podemos decir que sea dialecto, pues no se diferencian notablemente ni en las desinencias, ni en la pronunciación, ni en la sintaxis, etc., condiciones que, según la Academia, deben tener los dialectos comparados con la lengua que les da origen. (*Apuntes*, 11).

Encara als *Apuntes*, tot seguit d'aquesta constatació, es troba una llarga reflexió sobre la història (social) de la llengua catalana i el seu ús social i literari des del segle XVIII, i la castellanització de la societat, fins als seus dies. Per a Rullan el segle XVIII «fue el de la decadencia de la literatura catalana» (*Apuntes*, 13), que també fou el segle que relegà el català a una «inferior condició» respecte del castellà, llengua que Rullan afirma amb molt d'encert que es difongué a través especialment de l'església, el teatre i la novel·la, en principi, i a través de la premsa escrita al capdavant (*Apuntes*, 13, cf. Rafanell 1999). La castellanització d'alguns àmbits de la vida catalana (i mallorquina) anà acompanyada de l'establiment d'una diglòssia ben assentada i immòbil: «[l]os mallorquines hemos fijado y definido el uso de ambos idiomas. En las relaciones corrientes de la vida, hablamos el propio; pero tenemos afición al castellano, y reconocemos la superioridad que los acontecimientos históricos le han dado» (*Apuntes*, 13).

Rullan pondera la possibilitat que el teatre i la premsa serveixin per revifar un cert ús social del català, però ho descarta en considerar que «la pasión política inutiliza el primero y el mal gusto del público echa á perder el segundo» (*Apuntes*, 16). Finalment, es lamenta de les actituds lingüístiques d'alguns catalanistes als quals, diu, «el temor de *castellanizar* les obliga [...] á usar, á título de pureza del lenguaje, palabras caídas en desuso en los siglos XV y XVI».

En darrer terme, fa una última apologia, d'un to en sintonia amb les que havien fet els patriarques de la Renaixença, en què destaca la resistència de la llengua catalana enfront dels intents de la monarquia espanyola d'imposar la llengua de Castella:

12. Com ha apuntat Xavier Canyelles (2018: 397-401), l'obra de Rullan —i específicament el *Quixot*— són utilitzats per sectors gonelles (o secessionistes) per demostrar que «sa llengo mallorquina existeix i és diferent a sa catalana» (*apud* Canyelles 2018: 397). Ja Canyelles indica —dèbilment— que Rullan tenia una concepció unitària de la llengua i, en cap cas, secessionista.

Con la unidad nacional la lengua castellana empezó a sobreponerse á la catalana, y con la toma de Barcelona por Felipe V, se levantó ya arrogante. Impuesta por el gobierno, cultivada por los literatos y aletargado el espíritu catalán, venció sin lucha, y andando el tiempo hubiera dominado en toda España, sin la noble decisión de los catalanistas que han demostrado que, si el primer Borbon pudo quemar los fueros patrios, no tuvo poder para extinguir el espíritu que los animaba (*Apuntes*, 28).

3.4. EL SISTEMA ORTOGRÀFIC

El sistema ortogràfic de Rullan, si bé no és absolutament estable al llarg de la seva obra, sí que és coherent i respon als mateixos criteris etimològics i de tradició; alguns aspectes, com per exemple en els plurals en *-as* i en la representació de la vocal àtona de les desinències verbals, s'inscriuen en el que Mila Segarra (1985) ha batejat com a llenguatge acadèmic de tradició moderna; en d'altres casos, com en l'ús de l'article dit salat o en la representació gràfica de les neutres tòniques, segueix un sistema més proper al que es va anomenar *el català que ara es parla*. A continuació s'exposen els trets principals de l'ortografia de Rullan.

a) Vocals

Pel que fa al vocalisme tònic, se segueix un criteri etimològic, i s'incorporen diacrítics per marcar algunes peculiaritats. Així, per representar la vocal neutra tònica característica de bona part dels parlars baleàrics Rullan empra un accent circumflex damunt de la *e*: *pêbrê*, *nêbot*, etc., criteri que havia usat Amengual amb el mateix sentit i Figuera per indicar l'obertura de les vocals. Rullan, en canvi, empra generalment l'accent greu (´) per indicar les *ee* i *oo* obertes.

El vocalisme àton també parteix en general d'un criteri etimològic. Així, la vacil·lació entre *aa* i *ee* per representar la reducció vocàlica típica dels dialectes orientals del català es resol acudint a l'ètim del mot. Defensa, amb vehemència, els plurals femenins en *-as*.

b) Consonants

Les oclusives en posició final de mot s'escriuen amb la representació corresponent de la consonant sorda o la sonora en funció de com siguin els derivats de cada mot, és a dir, en funció de com sigui el que la lingüística moderna ha anomenat forma fonològica (*amig*, *fog*, perquè fan *amiga*, *foguera*, vs. *llach*, *lloch*). Generalment empra —i defensa— l'ús del dígraf *-ch* per representar la [k] a final de mot (*poch*, *sech*, *ruch*), tot i que a l'*Ensayo* no és sistemàtic (p. ex., *llec*).

L'aportació més original de Rullan es troba en la proposta de grafia de la nasal palatal que fa a la *Filología* (11-13). Rullan i Peña proposen d'establir una distinció de grafemes en funció de l'etimologia del so. D'una banda, el grafema *ñ* serviria per transcriure la nasal palatal provinent de *-NN-* (*añ* < ANNUS) i de *-NI-* (*viña* < VINJA < VINEA). D'altra banda, *ny* representaria el resultat de *-NG-* i *-GN-* (*puny* < PUGNU; *munyir* < MUNGERE < MULGERE). Aquesta diferència, segons els autors, serveix per prestar «un servicio á la etimología: como puede observarse comparando las voces; *anyell* y *añell*, que significan: cordero, la primera, y de un año, la segunda»¹³ (*Filología*, 13).

13. D'ANNUS ('any') la primera; d'AGNUS ('anyell'), la segona.

La [λ] provinent de *l-* i de *-ll-* es representa amb *ll*: *llòc, cavall*; i l'element palatal [j] provinent de *-c'l-*, *-g'l-* i *-ly-* es representa amb *y*: *fiy, beya*, o amb *i*: *vermeienc, penjoi*, etc.

c) Altres elements

Rullan introdueix una *-r* no etimològica al final dels verbs de la classe II (*crèurer, sèurer*, etc.) —potser afavorida per la presència d'aquesta *-r* quan hi ha un pronom enclíctic (*crèurer-la*); també fa ús del guionet (-) per indicar la *ela* geminada (*col-legi*).

Els diftongs decreixents els indica, per regla general, amb *y*: *avuy, remey*. Es remarquen els hiats amb una *h* dita antihiàtica: *rahó, ahont*. Alguns cops es representen gràficament les monoftongacions de *-gua*: *llengo, aigo*; el diftong *qua-* inicial s'escriu amb *c-*: *cuatre, cuant*, etc.

Finalment, la consonant *x*, quan representa un so complex, se substitueix per *cs* o *gz* (*ecsamen, ecsit*), a vegades reflectint gràficament les dissimilacions típiques del mallorquí: *etseuple* (per *ecseuple*).

4. CONCLUSIONS

L'obra de Rullan és un bon testimoni de l'estat general de la lingüística catalana al tombant del segle XIX a XX. Ho és tant de l'estat de la ciència lingüística *stricto sensu*, com dels aspectes que atenyen a la història social de la llengua —el que Aracil (1982) anomenava la (pre)història de la sociolingüística.

Pel que fa a la lingüística estricta, s'ha demostrat que Rullan coneixia bé els mètodes i els fonaments de la filologia comparativa, així com els seus impulsors —Bopp, Rask—, a qui cita profusament al pròleg de l'*Ensayo*, sobretot. Això no obstant, també s'ha vist que sovint Rullan fa propostes lingüístiques desencertades, especialment pel que fa a les etimològiques dels *Apuntes*. Desencerts que, tanmateix, cal contextualitzar-los en un moment d'estudis molt incipients, sovint influïts per altres mestres, com Forteza o Balari.

Quant als aspectes que tenen a veure amb la història social de la llengua i amb la ideologia de Rullan, cal destacar en primer lloc la fèrria defensa de la unitat de la llengua —defensa que es troba en sintonia amb els altres lingüistes mallorquins del moment, com Forteza, Aguiló i Alcover. També és destacable la història de la castellanització del país, i especialment del paper que hi jugà l'església i el teatre. Tanmateix, Rullan incorre també en una certa contradicció, atès que en les seves obres només fa servir el castellà —perquè el català no disposa de normativa, segons la seva justificació.

Per acabar, cal destacar l'absència de reflexió en el glotònim. Usa prioritàriament *mallorquí* per referir-se a la llengua, però en cap moment en posa en dubte la unitat i, de fet, empra *català* sols per indicar diferències *internes* del propi idioma.

En suma, estudiar l'obra d'Ildefons Rullan, ponderadament i contextualitzada, serveix per contribuir a l'estudi de la història de la lingüística catalana, i per palesar un cop més la intensa vida lingüística que vivien els Països Catalans al tombant dels segles XIX a XX. Joan Mas i Vives havia suggerit, a propòsit de Tomàs Forteza, l'existència d'una es-

cola lingüística mallorquina de què també formarien part Marià Aguiló, Antoni M. Alcover i Francesc de B. Moll. (Mas i Vives, *apud* Miralles 2009: 55-56). Com ja s'apuntava a Bellés (2017: 32), potser caldria incloure-hi altres noms, menors, com ara el d'Ildefons Rulhan.

5. REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- ADIEGO, Ignasi Xavier (2007): «Las disciplinas tradicionales (I). Del comparatismo a la neogramática», dins GARGALLO GIL, José Enrique / BASTARDAS, Maria-Reina (co-ord.): *Manual de lingüística románica*. Barcelona, Ariel, p. 299-318.
- ALCOVER, Antoni M. (1915): «Pertret per una bibliografía filologica de la llengua catalana», dins PEREA, Maria-Pilar (ed.) (2011): *Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana*, XVIII. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, p. 337-492 [https://alcover.iec.cat/documents/8BDLC_08.pdf], última consulta: 29.VI.2020].
- ALCOVER, Antoni M. (2001): *Mostra de diccionari mallorquí*, edició a cura de Maria Pilar Perea. Barcelona / Palma: Publicacions de l'Abadia de Montserrat / Universitat de les Illes Balears.
- ALCOVER, Antoni M. (2008): «Pròleg», dins FORTEZA, Tomás: *Gramática de la lengua catalana*, edició a cura de Maria-Pilar Perea. Barcelona / Palma: Publicacions de l'Abadia de Montserrat / Edicions de la Universitat de les Illes Balears / Institut d'Estudis Baleàrics, vol. 1, p. 47-134.
- ALCOVER, Antoni M. / MOLL, Francesc de B. (1930): «Introducció», dins *Diccionari català-valencià-balear*. Palma: Impremta Mn. Alcover, vol. 1.
- ARACIL, Lluís V. (1982): «La (pre)història de la sociolingüística», dins *Papers de sociolingüística*. Barcelona: La Magrana, p. 59-68.
- BACARDÍ, Montserrat / ESTANY, Imma (2006): *El Quixot en català*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- BELLÉS, Eloi (2017): «Antoni M. Alcover and Ildefons Rulhan: Two Views About Theoretical Lexicography at the Beginning of 20th Century in Mallorca», *Dialectologia*, special issue VII, p. 19-35. [http://www.publicacions.ub.edu/revistes/ejecuta_descarga.asp?codigo=1378], última consulta: 29.VI.2020].
- BELLÉS, Eloi (2020): «Pompeu Fabra i la lingüística europea», dins MURGADES, Josep / NOGUÉ, Neus / BELLÉS, Eloi (ed.): *Pompeu Fabra, a la Universitat i de la Universitat*. Barcelona: Publicacions de la Universitat de Barcelona, p. 41-65.
- BORDOY, Miguel (1956): *La traducció mallorquina del Quijote*. Palma: Panorama Balear.
- CANYELLES, Xavier (2018): *Gonellisme. Particularisme i secessionisme lingüístics a les Illes Balears*. Palma: Documenta Balear.
- COLÓN, Germà (2014): *Origen i història del lèxic català*. València / Barcelona: Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana / Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- COLÓN, Germà / SOBERANAS, Amadeu J. (1991²): *Panorama de la lexicografia catalana*. Barcelona: Enciclopèdia Catalana.

- COROMINES, Joan (1976-1977): *Entre dos llengüatges*. Barcelona: Curial, 3 vols.
- COTONER, Luisa (2005): «Una curiosa traducció del *Quijote* al mallorquí», dins VEGA CERNUDA, Miguel Ángel (coord.): *¿Qué Quijote leen los europeos?* Madrid: Universidad Complutense de Madrid, p. 67-79.
- DCVB = ALCOVER, Antoni M. / MOLL, Francesc de B. (1930-1968): *Diccionari català-valencià-balear*. Palma: Moll.
- DEL VALLE, José (2007): «Gloto-política, ideología y discurso: categorías para el estudio del estatus simbólico del español» dins DEL VALLE, José (ed): *La lengua, ¿patria común? Ideas e ideologías del español*. Madrid / Frankfurt: Iberoamericana / Vervuert, p. 13-29.
- Diccionario enciclopédico hispano-americano de literatura, ciencias y artes* (1887-1910). Barcelona: Montaner y Simón, editores, 29 vols.
- FERRANDO, Antoni / NICOLÁS, Miquel (2005): *Història de la llengua catalana*. Barcelona: UOC / Pòrtic.
- GRIERA, Antoni (1947): *Bibliografia lingüística catalana*. Barcelona: CSIC / Escuela de Filología.
- GULSOY, Joseph (1993): *Estudis de gramàtica històrica*. València / Barcelona: Publicacions de la Universitat de València / Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- JULIÀ-MUNÉ, Joan (2019): *Un segle de lingüística catalana: de la Lletra de Convit (1901) a la GCC (2002)*. Lleida: Publicacions de la Universitat de Lleida.
- LLEDÓ-GUILLEM, Vicente (2018): *The making of Catalan Linguistic Identity in Medieval and Modern Times*. Cham (Switzerland): Palgrave Macmillan.
- MARCET, Pere / SOLÀ, Joan (1998): *Història de la lingüística catalana 1775-1900. Repertori crític*. Girona / Vic: Universitat de Girona / Universitat de Vic / Eumo Editorial.
- MARFANY, Joan-Lluís (2001): *La llengua maltractada*. Barcelona: Empúries.
- MARFANY, Joan-Lluís (2008): *Llengua, nació i diglòssia*. Barcelona: L'Avenç.
- MASSIP, Àngels / VENY, Joan (2013): *Scripta mallorquina*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, vol. 1.
- MASSOT, Josep (1985): *Els mallorquins i la llengua autòctona*. Segona edició augmentada. Barcelona: Curial.
- MEYER-LÜBKE, Wilhelm (1925-1926): «Bolletí del diccionari de la llengua Catalana. T. 1-13. Palma de Mallorca 1902-1923», dins PEREA, Maria-Pilar (ed.) (2011): *Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana, XIV*: Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, p. 140-145 [https://alcover.iec.cat/documents/14BDLC_14.pdf], última consulta: 29. VI.2020].
- MIRALLES, Joan (2009): *Antologia de textos de les Illes Balears. Volum V. Segle XIX. Tercera part*. Palma / Barcelona: Govern de les Illes Balears / Conselleria d'Educació i Cultura / Institut d'Estudis Balearics / Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- MOLL, Francesc de B. (2004), «Mossèn Alcover, fundador de la filologia catalana» dins PEREA, Maria-Pilar (ed.): *Obres completes II. Mossèn Alcover i l'obra del diccionari*. Palma: Editorial Moll, p. 505-512.
- MOLL, Francesc de B. (2006): *Gramàtica històrica catalana*. València: Publicacions de la Universitat de València.
- PEREA, Maria-Pilar (2001): «Presentació», dins ALCOVER, Antoni M. (2001): *Mostra de diccionari mallorquí*, edició a cura de Maria Pilar Perea. Barcelona / Palma: Publicacions de l'Abadia de Montserrat / Universitat de les Illes Balears.

- PEREA, Maria-Pilar (2002): «L'evolució de l'ortografia en els escrits d'Antoni M. Alcover», dins *Estudis de llengua i literatura catalanes XLV. Miscel·lània Joan Veny*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, p. 297-340.
- PEREA, Maria-Pilar (2008a): «Tomàs Forteza: capdavanter dels estudis lingüístics i gramaticals» dins FORTEZA, Tomàs: *Gramàtica de la llengua catalana*, edició a cura de Maria-Pilar Perea. Barcelona / Palma: Publicacions de l'Abadia de Montserrat / Edicions de la Universitat de les Illes Balears / Institut d'Estudis Baleàrics, p. 5-46.
- PEREA, Maria-Pilar (2008b): *Epistolari d'Antoni M. Alcover*. Palma: Editorial Moll [recurs en CD-Rom].
- PONS, Antoni (1969): *Mossèn Ildefons Rullan i el «Quixot»*. Palma: Gràfiques Miramar.
- RAFANELL, August (1999): *La llengua silenciada*. Barcelona: Empúries.
- RAFANELL, Augustí / SOLÀ, Joan (2003): «Historia de la reflexión sobre las lenguas románicas: catalán» dins Gerhard ERNST (ed.): *Romanische Sprachgeschichte / Histoire Linguistique de la Romania : Ein Internationales Handbuch Zur Geschichte der Romanischen Sprachen / Manuel International d'Histoire Linguistique de la Romania*. Berlin: De Gruyter, vol. 1, p. 254-264.
- RICO, Albert / Solà, Joan (1995): *Gramàtica i lexicografia catalanes*. València: Publicacions de la Universitat de València.
- RIERA, Carme / COTONER, Luisa (2005) «Introducció» dins RULLAN, Ildefons: *L'enginyós hidalgo don Quixote de la Mancha*. Palma: La Foradada (reproduceix, en facsímil, l'edició de Felanitx: Bartoméu Rèus, 1905-1906), p. XIII-XXXII.
- RULLAN, Ildefons (2005): *L'enginyós hidalgo don Quixote de la Mancha*. Palma: La Foradada (reproduceix, en facsímil, l'edició de Felanitx: Bartoméu Rèus, 1905-1906).
- SEGARRA, Mila (1985): *Història de l'ortografia catalana*. Barcelona: Empúries.
- WOOLARD, Kathryn A. (2012): «Introducción. Las ideologías lingüísticas como campo de investigación», dins SCHIEFFELIN, Bambi B. / WOOLARD, Kathryn A. / KROSKRITY, Paul V. (ed.): *Ideologías lingüísticas. Práctica y teoría*. Madrid: Catarata, p. 19-69.
- WOOLARD, Kathryn A. (2016): *Singular and Plural: Ideologies of Linguistic Authority in 21st Century Catalonia*. Oxford / New York: Oxford University Press.

6. OBRES D'ILDEFONS RULLAN

Aquí es relacionen totes les obres de Rullan de les quals es té constància. Per tal de facilitar la lectura del treball i per evitar la iteració en la citació de les seves obres s'ha optat per referir-s'hi sempre de manera abreujada.

Ensayo = Ensayo filológico aplicado a la lengua mallorquina. Aparegut als núm. 11, 12, 13 i 15 de *Museo Balear*, de 1884. Palma. Numeració no correlativa, sinó subjecta a la numeració de la revista. 28 pàgines, en total. S'ha consultat la versió digital disponible al portal *Biblioteca Digital de Prensa Histórica (BDPH)* del Ministeri d'Educació del govern espanyol. Enllaç permanent a *Museo Balear* a la *BDPH*:

- <<https://prensahistorica.mcu.es/es/consulta/registro.do?id=3077>>. [Consulta: 29 de juny de 2020.]
- Colección* = *Colección políglota de refranes*. Aparegut als núm. 14, 15, 16, 19 i 20 de *Museo Balear* de 1885. Palma. Reeditat, en un sol volum, en 1926: *Col·lecció políglota de refranys* pel Rt. D. Ildefons Rullan, Pvre. Artà: Tip. Cat. de A. Ferrer Ginart. Els lliuraments apareguts en 1885, com es donava en l'*Ensayo*, segueixen la numeració de la revista i no tenen, per tant, numeració pròpia. N'hi ha una edició de 1926 amb versió catalana del pròleg, de traductor desconegut. D'aquesta edició de 1926, el Consell de Mallorca en publicà un facsímil el 2005. Enllaç permanent a *Museo Balear* a la *BDPH*: <<https://prensahistorica.mcu.es/es/consulta/registro.do?id=3077>>. [Consulta: 29 de juny de 2020.]
- Apuntes* = *Apuntes para un vocabulario etimológico mallorquín*. Palma: Imprenta Hijas de J. Colomar, 1899. Aparegué, amb aquest peu d'impremta, com a suplement del periòdic *Mallorca* entre 1899 i 1902. Numeració independent del diari, correlativa al llarg de tots els lliuraments, 142 pàgines. S'ha consultat l'exemplar dipositat al CRAI Lletres de la Universitat de Barcelona. Els exemplars de la versió digital disponible al portal *BDPH* del Ministeri d'Educació del govern espanyol són incomplets. Enllaç permanent a *Mallorca* a la *BDPH*: <<https://prensahistorica.mcu.es/es/consulta/registro.do?id=3074>>. [Consulta: 29 de juny de 2020.]
- Filología* = *Filología de calendario*, por D. Ildefonso Rullan, Pbro y D. Antonio Mª Peña, licenciados en filosofía y letras. Felanitx: Imprenta de Bartolomé Reus, 1903. Un únic volum de 168 pàgines. S'ha consultat l'exemplar dipositat a la fundació March de Mallorca. Publicat, originalment, com a fulletó de *El Felanigense*.
- Quixot* = *L'Enginyós hidalgo don Quixote de la Mancha*, compòst per Miquèl de Cervantes Saavédra; y traduït ara en mallorquí sa primera vegada per Ildefonso Rullán. Felanitx: Impremta de Bartoméu Rèus, 1905-1906, 2 vols. Reimprès en format facsímil el 2005, en un únic volum, per Edicions la Foradada, de Palma, amb un estudi introductori a cura de Carme Riera i Luisa Cotoner. Vegeu Rullan (2005).

RESUM

Ildefons Rullan és autor de les tres obres lingüístiques que s'estudien en aquest article: *Ensayo filológico aplicado a la lengua mallorquina* (1884), *Apuntes para un vocabulario etimológico mallorquín* (1899) i *Filología de Calendario* (1903). En primer lloc, es descriu la vida de l'autor i les seves obres principals. En segon lloc, s'anалitza cada obra des d'un punt de vista lingüístic. En tercer lloc, s'estudien alguns dels aspectes lingüístics de les obres, com ara la justificació de l'ús del castellà, el sistema ortogràfic, la concepció que Rullan té de la lingüística o bé la seva concepció sobre la unitat del català.

PARAULES CLAU: Història de la lingüística, historiografia lingüística, ideologies lingüístiques, Ildefons Rullan.

ABSTRACT

The linguistic work of Ildefons Rullan

Ildefons Rullan is the author of the three linguistic works studied in this paper: *Ensayo filológico aplicado a la lengua mallorquina* (1884), *Apuntes para un vocabulario etimológico mallorquín* (1899) and *Filología de Calendario* (1903). In the first place, this paper describes the life of the author and his main works. In the second place, each work is analysed from a linguistic point of view. In the third place, we look at some specific linguistic aspects of these contributions, such as the reason for using Spanish and not Catalan, the spelling system, Rullan's conception of linguistics or his vision of the unity of the Catalan language.

KEY WORDS: History of linguistics, linguistic historiography, Linguistic Ideologies, Ildefons Rullan.